

Območja Nature 2000 kot razvojna priložnost

IZVLEČEK

Glede na to, da velik del Slovenije predstavljajo t. i. manj razvita podeželska območja, ki dosegajo le nekaj nad 62 % povprečne razvitosti EU-25, imajo namreč ravno ta območja v času gospodarske krize izjemne možnosti za "drugačen" razvoj. Strategija razvoja Slovenije predpostavlja, da je za celovitejši in hitrejši razvoj pomembna komponenta povezanosti naravnih in kulturnih potencialov kot atraktivnega turističnega produkta, ki ponuja razvojno dinamiko celotni državi, pa tudi številnim tistim območjem, kjer hitrejši tehnološki razvoj zaradi omejitev ne omogoča drugačnega razvoja.

Ključne besede:

Natura 2000, ekoremediacije, sonaravni regionalni razvoj, ekoturizem, ekološko kmetijstvo.

ABSTRACT

Natura 2000 Sites As Development Opportunity During The Economic Depression

Considering that a large part of Slovenia represent so called less-developed rural areas, which reach only up to 62% average EU-25 development, and only these areas have during economic depression exceptional opportunities for "different" development. Slovenia's development strategy understands that for the complete and faster development the component connection of natural and cultural potentials, as an attractive tourist product, which provides different development dynamics to the whole country, and also those areas, where faster technological development because of limitations does not provide other development, is important.

Key words:

Natura 2000, ecoremediation, sustainable regional development, ecotourism, organic agriculture

Avtorici besedila:

Dr. ANA VOVK KORŽE, red. prof.,
Univerza v Mariboru, Mednarodni ERM center
in oddelek za geografijo FF MB.
E-pošta: ana.vovk@uni-mb.si

ALENKA SAJOVIC, prof. geog. in soc., Ekoremediacijski tehnološki center,

E-pošta: alenka@ertc.si

Avtorji fotografij:

BOŠTJAN ŠTIH, IZTOK AMERŠEK, ALENKA SAJOVIC

COBISS I.04 strokovni članek

v času gospodarske krize

Z namenom varstva narave in ohranjanja biotske raznovrstnosti je Evropska unija vzpostavila mrežo posebnih varstvenih območij Natura 2000, ki predstavljajo ekološko pomembna območja, ki so pomembna za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja evropsko pomembnih vrst ptic in drugih živalskih in rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov. Prav tako pa je odgovornost za svojo izredno biotsko raznovrstnost prevzela tudi Slovenija in z letom 2004 razglasila na podlagi Uredbe o posebnih varstvenih območjih Natura 2000 (Ur. l. RS št. 49/2004) kar 286 posebnih varstvenih območij Nature 2000, in sicer od tega 260 območij na podlagi Direktive o habitatih in 26 na podlagi Direktive o pticah, kar skupaj znaša kar 35,5 % površine (1).

70 % teh območij je že vključenih v zavarovana območja (narodni, regijske in krajinske parke), ki prav tako predstavljajo enega izmed ključnih mehanizmov za ohranjanje biotske raznovrstnosti, krajinske pestrosti in varstvo naravnih vrednot kot tudi instrument za učinkovito upravljanje z Natura 2000 območji. Za Slovenijo je značilen t. i. sektorski pristop upravljanja z Natura 2000 območji, kar

pomeni, da posamezni sektor s svojo zakonodajno podlago določa vrsto ukrepov, s pomočjo katerih ohranja in varuje posamezna opredeljena območja Nature 2000.

Slika 1: Posebna varstvena območja Natura 2000 (Vir: Zavod RS za varstvo narave).

Bistvene dejavnosti prilagojene rabe naravnih dobrin, s katerimi se dosegajo varstveni cilji na Natura 2000 območjih, so zagotovo gozdarstvo, lovstvo in ribištvo. Ti sektorji morajo za vsa Natura 2000 območja, za katera so pristojni v svojih načrtih predvideti ukrepe za doseganje ugodnega ohranitvenega stanja. Pri tem morajo upoštevati smernice Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN). Na podlagi tega imajo gozdarji gozdnogospodarske, lovci lovskoupravljaljske in ribiči ribiško-gojitvene načrte itd. Na področju kmetijske dejavnosti pa se varstvo izraža v okviru prilagojene kmetijske rabe prostora na območjih Nature 2000 ter pridobivanja finančne pomoči za ohranjanje biotske raznovrstnosti na teh območjih v okviru kmetijsko-okoljskega programa (2).

Prav tako kot varovana območja Nature 2000 tudi zavarovana območja (parki) predstavljajo mesto združevanja sektorskih politik - prostora, kulture, turizma, kmetijstva in razvoja podeželja, regionalnega razvoja, izobraževanja itd. in s svojimi potenciali zagotavljajo:

- območja oblikovanja kakovostnega bivalnega okolja in izvajanja konkurenčnega gospodarstva,
- oblikujejo nove razvojne priložnosti za prebivalce,
- povečujejo številčnost in dobro počutje obiskovalcev ter
- omogočajo izvajanje številnih drugih nalog, kot so: npr. monitoring stanja, poročanje, nadzor, informiranje javnosti itd. (3).

Natura 2000 – razvojna priložnost ali ovira

Opredelevanje in razglasitev območij Nature 2000 pa je tako kot v drugih evropskih državah tudi pri nas povzročilo veliko zaskrbljenosti v povezavi z omejevanjem razvoja. Prepričanje, da Natura 2000 območja, ki se najpogosteje nahajajo znotraj manj razvitih podeželskih območij, ki zaradi neintenzivnega preteklega gospodarskega razvoja niso podlegla izraziti degradiranosti okolja in ohranila pretežno neokrnjeno naravo, predstavljajo oviro v nadaljnjem razvoju, je vsekakor zmotno. Že vrsto primerov dobrih praks razvoja teh območij danes kaže na to, da ta območja le narekujejo drugačen pristop razvoja ter zagotovo predstavljajo številne razvojne priložnosti. In tudi Slovenija ima v povezavi s svojo ohranjeno naravo zagotovo še veliko neizkoriščenih razvojnih potencialov.

Zavedati se moramo namreč, da se kaže ohranjenost in pestrost naše narave v veliki meri zlasti zaradi dosedanjega človekovega sobivanja in sooblikovanja narave. Tako so na primer mnogi habitati odvisni od rednih človekovih aktivnosti in marsikje je potrebno poskrbeti zgolj za ohranjanje obstoječega stanja – kot na primer nadaljevanje s pašo ali pravilno košnjo suhih in vlažnih travnikov po cvetenju trav in gnezdenju ptic, nadaljevanju s trajnostnim gospodarjenjem v gozdovih, ohranjanju vodotokov z obrežno vegetacijo, ohranjanju mokrišč itd. Medtem ko se morebitne omejitve razvoja znotraj teh območij kažejo zgolj v primerih večjih in grobih posegov v prostor.

Natura 2000 tako ne predstavlja sistem strogih naravnih rezervatov, ki bi omejevali vse človekove dejavnosti na teh območjih, ampak gre za varovana območja, kjer se spodbujajo takšne aktivnosti, ki omogočajo ohranjanje biotske raznovrstnosti in upoštevanje načel trajnostnega gospodarjenja z naravnimi viri. Izhajajoč iz teh dejstev, kot smo že poudarili, ta območja narekujejo torej zgolj drugačen razvoj. Razvoj ekoturizma, ekološkega kmetijstva, manjših inovativnih in okolju prijaznih podjetniških dejavnosti (zlasti storitvenih dejavnosti, tradicionalnih obrti) itd.

S strani turističnega gospodarstva se Natura 2000 kaže kot dodatna spodbuda, saj lahko kot blagovna znamka opozarja na območja, kjer je moč uživati v neokrnjeni naravi. Takšna blagovna znamka hkrati tudi povečuje ceno izdelkov ter daje dodano vred-

nost turistični ponudbi in prepoznavnosti območja. Razvojne možnosti na območjih Nature 2000 tako morajo zgolj najti pravo mero in povezavo med različnimi dejavnostmi, in sicer kmetijstvom, gozdarstvom, ribištvo, turizmom in ohranjanjem narave. (4).

Ekoturizem in ekološko kmetijstvo za ohranjanje narave

Raznovrstnost podeželskih območij, ki pretežno predstavljajo tudi območja posebnega varstva narave v Sloveniji, predstavljajo velik razvojni potencial, in sicer zlasti na področju razvoja ekoturizma in ekološkega kmetijstva. Pri tem pa je seveda moč izkoristiti ta potencial le z ustreznimi vlaganji. Potrebna je hitrejša priprava upravljaljskih načrtov za območja Nature 2000, zagotovitev pogojev za delovanje upravljaljskih institucij, ki hkrati predstavljajo pomembne subjekte za spodbujanje razvoja območja, povezovanje in komunikacijo z lokalnim prebivalstvom, spodbujanje in iskanje sredstev za izgradnjo turistične infrastrukture v teh območjih, oblikovanje turističnih produktov, trženje lokalnih produktov itd.

Ugotovitve kažejo, da v Sloveniji obstaja mnogo naravnih, kulturnih in drugih potencialov, ki bi jih bilo možno izkoristiti za hitrejši razvoj storitev na področju turizma, izobraževanja, podjetništva, trgovine in naravne revitalizacije mest itd. Registriranih imamo kar 1.314 širših in ožjih zavarovanih območij na skupno 216.507 hektarjih ozemlja (1 narodni park, 3 regijske parke, 43 krajinskih parkov, 52 naravnih rezervatov in 1.217 naravnih spomenikov) ter okoli 21.500 enot nepremičnin kulturne dediščine, ki se idealno povezujejo z naravnimi danostmi, vse to pa je moč oblikovati v raznovrstno lokalno turistično ponudbo.

Poseljenost podeželja in aktivnost prebivalstva na področju kmetijstva je ključna za zagotavljanje trajnostnega razvoja podeželskih območij. Uveljavljen način upravljanja z gozdovi in ohranjanje ter vzpodbujanje sonaravnega kmetovanja zagotovo v veliki meri zagotavlja ugodno stanje biotske raznovrstnosti in ohranjanje habitatov na območjih Nature 2000. Ekološko kmetovanje kot inovativna praksa pa na drugi strani tudi bistveno pripomore s pridelavo ekoloških proizvodov, ki s svojo dodano vrednostjo pridobivajo tudi na tržni vrednosti, izboljšanje standarda na podeželju.

Slika 2: Odras kulturne pokrajine z vegetacijskimi pasovi Dravinjske doline (foto: Boštjan Štih).

Ekoremediacije za doseganje ciljev varstva narave in trajnostnega razvoja

Ekoremediacije kot mehke tehnologije, ki temeljijo na principu naravnih zakonitosti ekosistemov so pravi pristop za upravljanje z naravnimi viri v (za)varovanih območjih (vodovarstvena območja, ekološko pomembna območja, posebna varstvena območja Natura 2000 itd) ter za zagotavljanje dobrega ekološkega stanja pomembnih habitatov kot tudi za varovanje in ohranjanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Na drugi strani ekoremediacije predstavljajo razvojno priložnost, saj v podeželsko okolje vnašajo nove tehnološke pristope, ki so kmečkemu prebivalstvu blizu in poznane in hkrati dolgoročno predstavljajo samooskrbno gospodarstvo (5).

Za lokalne skupnosti so ekoremediacije idealne zato, ker temeljijo na specifikah lokalnega okolja, ker so najbolj učinkovite tam, kjer pritiski niso preveliki in ker se vklaplajo v pejsaž pokrajine. Dodatna prednost ERM je njihova izvirnost, ki temelji na delovanju naravnih sistemov (ekosistemov), znotraj katerih so odnosi evolucijsko povezani. Kot primer naj navedemo uporabo vegetacijskih pasov na podeželju, ki ne le, da polepšajo videz pokrajine, predvsem opravljajo funkcijo čiščenja zemlje, zraka in vode, povečajo biotsko pestrost in zmanjšujejo posledice naravnih nesreč. Dodatno prinašajo lokalnemu prebivalstvu korist (les za kurjavo, veje za domačo obrt, zelenje za kompost itd.). Prav tako pa vegetacijski pasovi kot blažilne cone predstavljajo zaščito krajine pred vdori onesnaževal iz razpršenega onesnaževanja (kmetijstva, razpršene poselitve itd.).

Ene izmed najbolj perspektivnih ekoremediacijskih tehnologij za varovanje naravne in kulturne krajine so vsekakor rastlinske čistilne naprave. Rastlinske čistilne naprave predstavljajo pristop zbiranja in čiščenja odpadnih voda za razpršena podeželska naselja na samem izvoru komunalne odpadne vode. Zlasti ker omogočajo v primerjavi z drugimi čistilnimi sistemi tudi terciarno čiščenje so le-te vsekakor bistveno najučinkovitejše znotraj območij s posebnimi varstvenimi režimi. Na ta način se najučinkoviteje zavarujejo tudi vodozbirna območja ter vodni viri (6).

Regionalni razvojni program kohezijske regije v okviru razvojne prioritete "Krepitev regionalnih razvojnih potencialov" predvideva podporo regionalnim razvojnim programom, ki odražajo razvojne potencialne in priložnosti v posameznih razvojnih regijah in vključujejo način za aktiviranje lokalnih razvojnih pobud.

Ker razvojna prioriteta "Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov" združuje tri elemente, to je turistično gospodarstvo, kulturne in naravne vire ter športno infrastrukturo, je izjemnega pomena sinergija, ki ima pozitivne učinke za nadaljnji razvoj slovenskega turizma in ostalih dejavnosti zlasti na podeželju. Pomembno je, da se dvig konkurenčnosti turističnega gospodarstva dogaja na temelju skladnosti z naravnimi in kulturnimi ter krajinskimi značilnostmi določenega območja, pri čemer imajo ekoremediacije kot proces stalnega vzpostavljanja ravnotežja med človekom in naravo bistveno vlogo (4).

Slika 3: Rastlinska čistilna naprava za čiščenje odpadnih komunalnih voda iz naselja Sv. Tomaž pri Ormožu (foto: Iztok Ameršek).

Možnosti za razvoj zavarovanih območij in Nature 2000 v Sloveniji

Pri pregledu zakonodaje s področja varstva okolja in ohranjanja narave smo ugotovili, da lokalne skupnosti nimajo nobene posebne zahteve, da bi vnaprej pripravile programe varstva okolja, mislimo predvsem na neubrana območja (mestne občine morajo namreč po ZVO (Ur. l. RS št. 39/06) pripraviti občinske programe varstva okolja, ki jih potrdijo občinski mestni sveti). Toda tudi na papirju pripravljeni programi mnogokdaj ne zaživijo, ker je način dela v občini drugačen, med resorji ni povezave in varstvo

okolja se razume kot "nekaj zraven". Ta opažanja so nastajala tri leta, tudi z aktivnim sodelovanjem tako z župani slovenskih občin, kakor tudi s pripravo programov varstva okolja. Rezultat teh opažanj je spoznanje, da tako ministrstva (predvsem Ministrstvo za okolje in prostor, Ministrstvo za gospodarstvo, Služba vlade za lokalno samoupravo in regionalno politiko) kot tudi lokalne skupnosti potrebujejo pomoč pri pripravi projektov za odgovoren nadaljnji razvoj. Dokaz za to so na novo ustanovljeni LAS-i (lokalne akcijske skupine), ki prosijo za pomoč pri načrtovanju razvojnih projektov. Izhajajoč iz tega lahko ugotavljamo, da uporabniki niso dovolj usposobljeni in povezani za pripravo in izvedbo večjih projektov. Mnoge občine imajo zelo nizke proračune in brez uspešno pridobljenih evropskih sredstev, ne bodo mogle realizirati potrebnih projektov. Prav to spoznanje nam je velika motivacija, da pripravimo načrt, usmeritve in metodologijo za lokalne skupnosti (občine, pokrajine) in to na način, da bo neposredno uporaben v praksi in vključeval vse pomembne akterje v lokalni skupnosti ali določeni pokrajini (7).

Pred leti so bile v Sloveniji iz širšega evropskega prostora v ospredje postavljene t. i. Lokalne Agende 21 in t. i. Regionalne Agende, ki pa so bile med občinami skoraj nepoznane. Agenda 21 je bila sprejeta leta 1992 kot svetovni načrt za uveljavljanje družbeno, gospodarsko in okoljsko trajnostnega razvoja. Porodila se je kot odgovor na spoznanje, da so meje rasti razvoja omejene, da je svetovno ravnotežje mogoče doseči predvsem z omejevanjem potrošnje surovin in neobnovljivih energetskih virov, z načrtnim usmerjanjem intelektualnih potencialov v želeno smer ter z zavedanjem, da moramo spremeniti naš odnos do narave in okolja (8).

Številni avtorji poudarjajo, da je pomemben trenutek za učinkovito komunikacijo in dialog čas do ustanovitve nekega zavarovanega območja oz. izoblikovanja razvojne vizije neke določene lokalne skupnosti. Ta faza mora vključevati številne delavnice, seminarje, ki vključujejo lokalno prebivalstvo in ključne deležnike območja. Hkrati morajo biti lokalnemu prebivalstvu tudi v tem segmentu dane najosnovnejše aktivnosti kot so možnosti izobraževanja o tujih jezikih, računalniški tečaj, tečaj tradicionalnih znanj, saj to lokalnemu prebivalstvu omogoča kakovostnejše bivanje in možnosti udejstvovanja v različnih aktivnostih, ki so blizu njegovega doma. Temu posledično lokalno prebivalstvo vidi v svojem okolju pozitivne bivalne pogoje in si želi v tem okolju tudi ostati (4).

Nadaljni razvoj območij Natura 2000

Pričujoča gospodarska kriza, ki posledično izrazito ogroža kakovost življenja in bivanja ljudi, nas opozarja na to, da mora nadaljnji razvoj temeljiti na razvijanju lokalnih potencialov (tistega kar nam ponuja lokalno okolje), dosegljivih človeških virov ter ohranjenem naravnem okolju, ki nam lahko dolgoročno, z upoštevanjem trajnostnega gospodarjenja z naravnimi viri in danostmi, prinaša samooskrbnost. Razvoj zlasti podeželskih območij more tako strmeti k samooskrbnemu gospodarstvu. Razvoj inovativnih gospodarskih dejavnosti (tradicionalna obrt, turizem na kmetiji, ekološko kmetijstvo, integrirano sadjarstvo in vinogradništvo z dodano vrednostjo, pridelava lokalnih specifičnih produktov itd), ki ustvarjajo delovna mesta in hkrati ohranjajo naravo in okolje ter s tem kakovost bivanja lokalnega prebivalstva.

Viri in literatura

1. Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Nature 2000), Ur. l. št. 49/2004.
2. Program upravljanja Natura 2000 območji: Ministrstvo za okolje in prostor: Ljubljana.
3. Mikuš T., 2007: Stanje in perspektive krajinskih parkov v Sloveniji. Magistrsko delo, Oddelek za biologijo Biotehniške fakultete. Ljubljana.
4. Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov: Služba vlade za lokalno samoupravo in regionalno politiko. Ljubljana.
5. Vovk Korže, A., Vrhovšek, D. Ekoremediacije kot trajnostne metode za varovanje okolja. Maribor.
6. Vovk Korže, A., Vrhovšek, D. Ekoremediacije, Inštitut za promocijo varstva okolja. Maribor.
7. Študija o vključenosti javnosti in spodbujanje vključevanja javnosti v pripravo projektnih predlogov za trajnostni razvoj lokalnih skupnosti na zavarovanih območjih, Mednarodni center za ekoremediacije Filozofske fakultete. Maribor.
8. Agenda 21: programme of Action for Sustainable Development. United Nations Conference on Environment and Development. Rio de Janero, 13. – 14. junij 1992.